

Lezing Anselm Grün, 14 mei 2016

De paus heeft dit jaar uitgeroepen tot 'jaar van de barmhartigheid'.

De kerk had de laatste jaren een negatief imago in de samenleving, maar deze paus heeft daar door zijn optreden verandering in gebracht. Hij heeft een nieuwe atmosfeer geschapen.

Dat is hoopvol, vooral ook het feit dat dat kan: dat een enkele mens de mogelijkheid heeft werkelijk iets te veranderen in kerk en samenleving.

Anselm Grün probeert met zijn werk hetzelfde te doen. Hij probeert de oude traditionele woorden van de kerk opnieuw te verwoorden, zodat ze betekenis en waarde krijgen voor de mensen van vandaag.

Hij heeft jaren geleden de paus eens meegemaakt, toen deze nog bisschop in Argentinië was. Hij was ook toen een eenvoudig mens, die bijvoorbeeld geen auto had, laat staan een chauffeur. Hij verplaatste zich in Buenos Aires met het openbaar vervoer.

Maar hij was een open man naar de priesters van zijn bisdom: elke morgen was hij beschikbaar om hen te ontvangen. Dat is een houding van barmhartigheid.

Sprekend over barmhartigheid wil Anselm Grün beginnen bij de Bijbel.

In het Evangelie volgens Mattheus citeert Jezus twee maal een uitspraak van de profeet Hosea, die zei: "Ik wil barmhartigheid van jullie, geen offers" (Mt. 9, vers 13 en Mt. 12, vers 7).

De tweede keer doet hij dit na een ontmoeting met een zondaar. De schriftgeleerden verwijten hem dat en dan zegt hij: "Gaat heen en leer wat dit wil zeggen: Ik wil barmhartigheid, geen offers." Leren, dat is typisch voor de Joodse godsdienst, leren, de Schrift bestuderen en er dan naar leven.

Want wat is een offer? Dat kan verschillende betekenissen hebben.

Ook Jezus' dood aan het kruis was een offer, maar dan in de zin van overgave.

In het Oude Testament gaat het bij offers om het voldoen aan een materiële verplichting. Maar in de loop van de tijd is dat verinnerlijkt, en heeft het meer het karakter gekregen van een prestatie: je moet iets presteren, perfect zijn. Op die manier brengt het brengen van offers angst mee, faalangst.

Daarvan zegt God: dat is niet wat ik van jullie vraag. Je moet barmhartig zijn.

In het Evangelie volgens Lucas komt barmhartigheid o.a. voor in het Magnificat, de lofzang van Maria (Lc. 1, vers 47-55, met name vers 50), en het Benedictus, de lofzang van Zacharias (Lc. 1, vers 69-79, met name de verzen 72 en 78)

In het Magnificat noemt Maria God barmhartig en daarna noemt ze zijn goede daden op: machtigen stoot hij van hun tronen en hij verheft de geringen.

Gods barmhartigheid blijkt ook omdat Hij zijn Zoon naar de aarde stuurt, om mens te worden met de mensen. Hij omarmt zijn volk, zijn mensen, met al hun zwakheden.

En daarmee nodigt hij ons uit om ook barmhartig te zijn, om ons te erbarmen over onze medemens. Dat is niet moralistisch bedoeld. Het is niet een opdracht die je moet uitvoeren: 'je moet barmhartig zijn'. Het is een grondhouding. Je ervaart barmhartigheid en kan het daardoor zelf zijn.

Er zijn verschillende woorden in de Bijbel die de betekenis hebben van barmhartigheid.

Allereerst is er het oudtestamentische, Hebreeuwse woord voor barmhartigheid 'racham', een woord dat dezelfde stam heeft als rechem, dat 'baarmoeder' betekent. Barmhartigheid komt dus uit je innerlijk, je buik, je hart. En het heeft te maken met 'moederlijkheid'.

Barmhartigheid ervaren betekent dat je je kunt voelen als een kind, dat geaccepteerd wordt, zoals het is.

Velen voelen zich een kind dat niet geaccepteerd wordt, niet voldoet aan verwachtingen, van ouders, leerkracht of wie dan ook. Velen van ons zijn diep van binnen een verwond kind.

Barmhartig zijn betekent: het verwonde kind omarmen, niet alleen een ander, maar ook het verwonde kind dat je zelf bent.

Dat kan ook. Want iedereen is behalve een verwond kind, ook een goddelijk kind: een mens die is wie hij/zij is, authentiek en oorspronkelijk.

Waar mensen barmhartig zijn, leeft dat goddelijk kind.

De dichter Angelus Silesius schreef het volgende gedicht:

Die Rose ist ohne Warum.
Sie blühet, weil sie blühet.
Sie achtet nicht ihrer selbst,
fragt nicht, ob man sie siehet.

(De roos is zonder waarom / ze bloeit omdat ze bloeit. / ze let niet op zichzelf / vraagt niet of iemand haar ziet).

Dat is een goede omschrijving van een mens die leeft vanuit barmhartigheid: zijn wat je bent, vrij zijn.

Een tweede woord voor barmhartigheid in de Bijbel is een woord dat ook te vertalen is met 'kwetsbaarheid'. Het heeft te maken met medelijden. Als je zelf bereid bent om je eigen kwetsbaarheid te aanvaarden, zie je ook de kwetsbaarheid van anderen.

Wie niet kwetsbaar wil zijn, kan niet liefhebben.

Tegenwoordig willen mensen graag 'cool' zijn, koel, onaantastbaar.

Maar wie dat is, raakt afgesneden van het leven.

Het komt eigenlijk voort uit de angst om kwetsbaar te zijn.

Je raakt erdoor afgesneden van je eigen energie. De emotie ontbreekt in je leven.

Het derde Bijbelse woord voor barmhartigheid is *éléos*, dat we allemaal kennen uit de aanroep 'Kyrie eleison', Heer, ontferm u.

Barmhartigheid betekent ontferming.

Dit woord komen we tegen in de bekende toespraak van Jezus over het einde der tijden, in het Evangelie volgens Mattheüs, hoofdstuk 25 (Mt. 25, 34-40):

Ik had honger en jij hebt mij te eten gegeven.

Ik had dorst en jij hebt mij te drinken gegeven.

Ik was naakt en jij hebt mij gekleed.

enz.

In de middeleeuwen zijn deze daden de zogenaamde 'werken van barmhartigheid' geworden, werken die van christenen gevraagd worden. En dat heeft in die tijd de samenleving wezenlijk menselijker gemaakt. Denk maar aan alle zustercongregaties die in de samenleving aan het werk waren, met de verzorging van zieken en met armenzorg.

Behalve de zeven materiele werken van barmhartigheid, die afkomstig zijn uit de Bijbel, kwam men er ook toe om nog zeven 'geestelijke werken van barmhartigheid' vast te stellen, o.a. de bedroefden troosten of mensen goede raad geven.

Samen kom je dan op 14, net als 7 een belangrijk bijbels getal. (Er zijn bijv. 14 Kruiswegstaties).

Bij die geestelijke werken van barmhartigheid gaat het ook werkelijk om barmhartigheid.

Want door liefde en aandacht voor geestelijke nood sla je in feite een mantel van beschutting om iemand heen.

Barmhartigheid heeft ook te maken met de vraag hoe je over iemand spreekt.

Vaak wordt al snel in veroordelende zin over iemand gesproken. Of agressief.

In Duitsland speelde bijvoorbeeld een paar jaar geleden het geval van bondspresident Wulff, die moest terugtreden vanwege vermoedens van corruptie.

Wat wordt er in zo'n geval onbarmhartig over iemand gesproken. Terwijl woorden van verzoening zo veel heilzamer zouden zijn. Want we maken allen fouten.

Als je je bewust blijft van je eigen fouten, kun je ook met mildheid spreken over de fouten van anderen. Dan zie het gedrag van anderen meer als een spiegel voor je eigen gedrag, dan als een onderwerp van kritiek en verwijten.

Maar zo is de heersende opinie niet. Men zoekt een zondebok. Men gebruikt taal die mensen beschadigt, in plaats van taal die mensen opbouwt.

Het is morgen Pinksteren, het feest van de taal: taal die deuren opent naar de ander. In het Pinksterverhaal wordt zo gesproken dat mensen zich echt aangesproken voelen. Er wordt een taal gesproken die mensen raakt in het hart, die hun het gevoel geeft: dit gaat over mij.

Dat soort taal is een teken van wijsheid.

Ik hoor vaak dat velen in Nederland er niet meer voor durven uitkomen dat ze katholiek zijn, omdat ze zich schamen over het spreken van de kerk. Dat is van een kant inderdaad begrijpelijk, bijvoorbeeld waar de kerk moraliserend is naar mensen.

Maar de kerk laat toch ook vaak woorden van barmhartigheid klinken en het is jammer dat je dat dan ook kwijt bent.

Tenslotte het vierde woord voor barmhartigheid is het Griekse woord 'oiktirmon', d.w.z. medelijden, meevoelen. Dat komt bijvoorbeeld voor in de veldrede van Lucas, waar Jezus zegt: "Wees barmhartig, zoals uw Vader barmhartig is." (Lc. 6, 36). Hij zegt dus niet dat mensen zo *volmaakt* moeten zijn als de Vader, maar zo *barmhartig* als de Vader.

Ook bij boeddhisten kom je barmhartigheid in de betekenis van meevoelen tegen. Daar gaat het niet alleen over het meevoelen met mensen, maar ook heel expliciet met dieren en planten, met de schepping.

De ervaring dat iemand met je meevoelt is heel wezenlijk. Het geeft geborgenheid.

Anselm Grün herinnert zich nog een voorbeeld van een abt die merkt dat zijn medebroeders weinig op hebben met medelijden. Het is een man die heel nadrukkelijk afstand nam van het Nazi-regime en de Nazi-ideologie en die moeite heeft met die houding van zijn broeders. Deze houding is ook wel weer te verklaren: velen zijn soldaat geweest tijdens de Eerste Wereldoorlog, en in die tijd was hun steeds verteld dat medelijden een teken van zwakte is.

Maar de abt besloot een keer te preken over de grote Bijbelse waarde van medelijden. Daarna werd die opmerking, dat medelijden en teken van zwakheid is, nooit meer gemaakt.

De verloren zoon

Barmhartig als de Vader - dat doet direct denken aan het verhaal van de verloren zoon (Luc 15,11-32)). Dat verhaal kun je alleen begrijpen als je je realiseert dat je als mens kenmerken in je hebt van alle drie de hoofdpersonen, de jongste zoon, de vader en de oudste zoon.

Barmhartigheid wil zeggen: ik deel met jou. Dat kan alleen als je beseft dat jijzelf een deel bent van een groter geheel.

In het verhaal wil de jongste zoon erop uit. Maar hij eindigt bij de varkens. Een minderwaardige plek. Dat zou het ook voor ons zijn maar dat is het nog veel meer voor joden, voor wie varkens onreine dieren zijn. Daarom gaat de zoon terug naar zijn vader.

Deze maakt hem geen enkel verwijt. Zegt niet iets in de zin van 'zie je nu wel'. Hij omarmt de zoon slechts. De vader is barmhartig. Maar was de zoon nu zo fout en slecht? Iedereen heeft wel iets in zich van hem, de behoefte om eruit te breken en de wereld in te trekken. Als ik dat accepteer van mijzelf, kan ik het ook accepteren van anderen. Dat is in feite wat de vader deed.

Barmhartig zijn betekent: iemand mooi maken.

Iemand omarmen is hem/haar zijn/haar schoonheid teruggeven.

Het Duitse mooi, schön is verbonden met schönen, iemand sparen, ontzien. (in het Nederlands: verschonen = niet kwalijk nemen, vergoelijken).

De oudere zoon in het verhaal is aangepast. Hij is iemand die doet wat hoort, die geen fouten maakt.

Althans zo lijkt het. Hij heeft ook onaangepaste kanten, maar die verdringt hij. Dat blijkt bijvoorbeeld als hij zegt dat hij ook wel graag een bokje had gekregen van zijn vader, voor een feest met zijn vrienden.

Maar hij is vooral verwijtend naar zijn broer. Hij maakt hem zwart; zegt bijvoorbeeld dat hij zijn geld heeft opgemaakt bij prostituees, al staat daarover niets in het verhaal. Hij maakt zijn broer dus slechter dan hij in werkelijkheid is. Hij splijt, creëert een tegenstelling. De ander tegenover mij.

Dat is het omgekeerde van barmhartigheid.

Ook in kerk en samenleving heb je mensen die dit doen: splijten, tegenstellingen creëren.

Dat gebeurt in parochies, waar verschillen in opvatting worden aangewakkerd. Dat gebeurt ook in de politiek.

Er zijn politici die tegenstellingen benadrukken, de samenleving splijten. Dat is gevaarlijk.

Barmhartigheid is niet alleen heilzaam voor onszelf als individuen. Het is ook heilzaam voor de samenleving. En voor de hele wereld.

Terug naar het verhaal: toch is de vader ook tegenover de oudste zoon barmhartig, omdat hij ook bij hem iets herkent van zichzelf. Hij probeert hem erbij te betrekken en hem met zijn broer te verzoenen.

Zich verheugen over iemand die na een moeilijke tijd weer opkrabbelt en weer op weg gaat. Ook dat is barmhartigheid, voor die ander en voor jezelf. Het is helend, heilzaam.

Dit speelt ook in het huidige vluchtelingenvraagstuk. Ook vluchteling zijn kan ik beschouwen als deel van mijzelf. Ook ik ben in zekere zin een vluchteling. De Duits-Zwitserse psycholoog Arno Gruen schreef een boek met de titel: 'de vreemdeling in ons'. Hij zegt daarin: angst voor vreemdelingen heeft te maken met het feit dat je de vreemdeling in jezelf niet kunt accepteren.

Onze samenleving is multicultureel geworden. Maar we hebben allen een eigen identiteit waar we ons van bewust moeten zijn.

We hebben wortels: onze ouders, grootouders.

Wat hebben zij ons meegegeven? Welke woorden hebben zij gebruikt? Van waaruit hebben zij geleefd?

Daar kun je niet blind op varen. Ook wortels kunnen vergiftigd zijn. Ze moeten soms gezuiverd worden. Maar we moeten ze niet vergeten omdat ze ons kunnen helpen.

Mijn vader zei bijvoorbeeld altijd: "Over anderen spreek ik niet", als hem zijn mening gevraagd werd over mensen. Dat heb ik van hem geleerd. En als er bijvoorbeeld een schandaal is in de media over een politicus, houd ik me daaraan: over anderen spreek ik niet.

Ook onze naam is als een wortel, een houvast die ons stevigheid en identiteit geeft:

- Allereerst je voornaam, die je gekregen hebt van ouders, waarmee je gekend bent door hen en door familie en vrienden, en ook door God. Via je naam ontvang je liefde van hen allen.
- Je naam heeft meestal ook een betekenis. Ik heet Wilhelm. Dat betekent 'de wilskrachtige beschermer'. En in het klooster kreeg ik als nieuwe naam Anselm, naar de grote middeleeuwse geleerde Anselmus van Canterbury. Het betekent 'godelijke bescherming'. Dat kan richting geven aan je leven.
- Dan hebben velen van ons een naam van een heilige. Heiligen zijn niet zonder meer een voorbeeld voor ons. Dat is vaak onbereikbaar. Maar heiligen tonen ons wel het Licht van God, waar veel 'gewone' mensen vooral de neiging hebben om te letten op de schaduwen in het leven.

Een andere wortel is ons vaderland, in het Duits Heimat, een woord dat verbonden is met geheim. Je 'heimat' is iets mysterieus: het is verbonden met een gevoel, groter dan jezelf. Dat is moeilijk te verwoorden. Rituelen zijn daarom belangrijk om die verbondenheid uit te drukken. Met gewone woorden kun je dat vaak niet. Bijvoorbeeld een gezin met volwassen kinderen, waar de kinderen toch ieder jaar met Kerstmis thuis willen zijn.

Rituelen zijn belangrijk voor ons, nog steeds, maar zeker ook in vroeger tijden waar mensen leefden in armoede of in oorlogen. Het vasthouden aan rituelen gaf hen kracht om het leven met zijn moeilijkheden vol te houden.

De eucharistie is ook zo'n ritueel. Het verbindt je met je wortels - je ouders en voorouders - maar ook met de hemel.

Aan de traditie moet je je niet vastklampen. Maar ze geeft je het besef dat je niet alleen staat. Dat je een stevige steun in je rug hebt van al die mensen die achter je staan, de generaties die je voorgingen. Je hoeft niet alles alleen te doen en opnieuw uit te vinden.

Het Onze Vader is ook een ritueel gebed.

Voor velen is het routine om dat te bidden. Ze denken er niet werkelijk bij na.

Maar als je goed op de woorden let, zie je wat er in zit:

Geef ons heden ons dagelijks brood.

Dat was voor de grote gezinnen van vorige generaties niet zo maar een nietszeggende vraag. Dat was werkelijk een dagelijks probleem.

En vergeef ons onze schuld. Dat blijft van waarde: vergeving voorkomt verbittering.

Rituelen betekent dat je contact houdt met je wortels. Zo wordt je een boom die stevig staat.

Een boom die niet angst heeft om om te vallen.

Barmhartigheid maakt dat je stevige wortels ontwikkelt.

Met stevige wortels kun je open staan naar anderen.

Daarom is het goed om je af te vragen: ga ik barmhartig met mijzelf om?

Als laatste voorbeeld een ondernemster. Zij had een persoonlijk probleem besproken met haar bedrijfsleider, en kort daarna merkte ze dat hij haar verhaal rondvertelde aan anderen. Daarop verweet ze zichzelf: waarom heb ik gepraat? Ze legde de schuld bij zichzelf. Maar dat is eigenlijk onbarmhartig. Barmhartigheid tegenover anderen begint met barmhartig tegenover jezelf te zijn.

Anselm Grün wenst zijn publiek toe dat zij barmhartig kunnen zijn, allereerst naar zichzelf. Want vertrouwen in jezelf nodigt uit tot barmhartigheid.

Slotritueel

Barmhartig zijn, betekent: het gewonde kind in jezelf omarmen.

Omarmen hoort in onze christelijke spiritualiteit:

- Maria omarmt allen die bij haar komen
- het kruis van Christus omarmt ons allen.

We gaan staan en omarmen onszelf (gekruiste armen voor de borst), worden door Christus omarmd.

Daarmee omarmen we:

- het verlatene kind
- het ongeziene kind
- het tekort gekomen kind
- het mislukte kind
- het onbegrepen kind
- het onbarmhartig behandelde kind
- het beschaamde kind
- het afgewezen kind.

We kunnen blijven staan, want ook het goddelijk kind woont in mij, daarom ben ik

- heel
- vrij
- oorspronkelijk en authentiek
- schoon en helder
- thuis, en verbonden met het geheim.

Daarvoor bidden we, door Christus onze Heer, Amen.